

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№2 (123) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 35 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Мазмұны

<i>Абасилов А.М.</i> Жаңа қазақ әліпбиі: әлеуметтік лингвистикалық мәселелері, оларды шешу жолдары	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырының діни мотивтері ..	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Қасқатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихынан	21
<i>Аймұхамбет Ж.Ә.</i> Мифтік кеңістіктегі <i>адамзат</i> пен <i>пері-зат</i> байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Л.З. Будаговтың «Түрік-татар сөздерінің салыстырмалы сөздігінің» қазақ лексикографиясындағы орны	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Кәсіби-бағытталған шетел тілін үйренудің тұлғалық-бағытталған тәсілі	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – сан қырлы дарын иесі	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Ұлы Дала көне есептері және оның Бөлтірік шешен шығармашылығындағы көрінісі	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова Ә.А.</i> Студенттердің тілдік компетенциясын қалыптастыруда аутенттік мәтіндерді қолдану	74
<i>Ерғалиева Райхан</i> Қазіргі заманғы қоғамдағы ұлттық мәдени мұраның проблемалары	76
<i>Жұманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Студенттерде шетелдік құзыреттілікті қалыптастыру	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Заманауи лингвистикадағы бағалау теориясының дамуы	86
<i>Құзбакова Г.Ж.</i> Қазақ әдет-ғұрыптық ән ырғақтылығындағы сөз просодикасы	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Ағылшын тілін үйрену мен оқытудың маңыздылығы	105
<i>Лазухина Л.В., Әбдіғалиева Т.А.</i> У. Шекспирдің «Отелло» пьесасындағы одағайлардың қазақ тіліне аударылуына талдау	109
<i>Нұрдәулетова Б.И.</i> Жыраулар поэзиясы мәтінінің коммуникативтік ерекшелігі	116
<i>Нұржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Интернет көмегімен ағылшын және қазақ тілінің сөздік қорын оқыту әдістемесі	123
<i>Нұржаубек А.</i> Қазіргі әлемдік және отандық лингвистикадағы фрейм туралы ізденістер	129
<i>Оспанова А.К., Турдығылова А.К., Бакенова А.М.</i> Шетел тілі мұғалімдерінің рефлексивті қабілеттіліктерін дамуы	139
<i>Тұрысбек Р.</i> Ұлттық тіл табиғаты: әліпби мәні мен эволюциясы (<i>Латын графикасына негізделген қазақ тілі әліпбиінің тарихы мен даму үрдістері туралы</i>)	146
<i>Рысбаева Г.Қ., Исаева Ж.Т., Тұңғышбаева Ғ.Ж.</i> Ғаламның тілдік «культ» концептісі	155
<i>Сәрсекенова Қ.Қ., Меліс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Филология мамандығы бойынша білім алушыларды компьютерлік технология бағытында оқыту	166
<i>Шаймерденова Н.Ғ.</i> Қазақстандағы татарлардың тарихы, тілі, мәдениеті	173
<i>Жазбадерек.</i> Гуманитарлық ғылымдарға саясатмәдениет әлемінде заманауи зерттеу	185
<i>Рәсімдеу үлгісі</i>	188

Contents

<i>Abasilov A.M.</i> New Kazakh Alphabet: Sociolinguistic Problems and Their Solutions	8
<i>Abduov M.I., Abduova N.M.</i> Religious Motifs in “Kozy Korpesh – Bayan Sulu” Poem	15
<i>Abdrzakova A.A., Akhmetova B.B., Kaskatayeva Zh.A., Bakenova A.M.</i> From History of Development of Some Sacral Concepts with Numerical Component	21
<i>Aimukhambet Zh.A.</i> The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature	30
<i>Amangazyieva M.K.</i> L.Z.Budagov’s «Comparative Dictionary of Turkish-Tatar Words» in Kazakh Lexicography	38
<i>Aubakirova G.T., Volodina E.O., Kalieva S.N.</i> Personally-Oriented Approach in Teaching Professionally-Oriented Foreign Language	44
<i>Baibek A.K.</i> Ykili Ybray – Versatile Master of Transformations	51
<i>Baybekov S.N., Shormakova S.M., Ayazbekova I.M.</i> Ancient Tasks of the Great Steppe and Their Place in Boltirik Sheshen’s Work	63
<i>Gauriyeva G.M., Zhumabekova A.A.</i> Use of Authentic Texts for Formation of Students’ Linguistic Competence	74
<i>Yergaliyeva Rakhan</i> The Problem of National Cultural Heritage in Modern Society	76
<i>Zhumanbekova N.Z., Kabdusheva A.B.</i> Formation of Foreign Competencies in Students	81
<i>Iskakova N.S., Islam A.</i> Development of Evolution Theory in Modern Linguistics	86
<i>Kuzbakova G.Zh.</i> Prosody of the Word in Kazakh Ritual Song Rhythmics	96
<i>Kydyrmoldina M.S., Nurzhanova Zh.D.</i> The Importance of Learning and Teaching English Language	105
<i>Lazukhina L.V., Abdygalieva T.A.</i> Analysis of the translations of U. Shakespeare’s «Othello» plays in the Kazakh language	109
<i>Nurdauletova B.I.</i> Communicative Peculiarities of the Bard Texts	116
<i>Nurzhanova Zh.D., Dadekhan Zh.B.</i> Teaching English and Kazakh vocabulary by means of the Internet	123
<i>Nurzhaubek A.</i> Frame Research in the Modern World and Domestic Linguistics	129
<i>Ospanova A.K., Turdygylova G.D., Bakenova A.M.</i> Development of Reflexive Abilities of Foreign Languages Teacher	139
<i>Turysbek R.</i> Kazakh Inscription is Spirituality (About the history and trends of the Kazakh language based on Latin graphics)	146
<i>Rysbayeva G.K., Issayeva Zh.T., Tungushbayeva G.Zh.</i> Concept of “Cult” in Linguistic Picture of the World	155
<i>Sarekenova K.K., Melis A.M., Toybekova S.R.</i> Training Graduates of Philology Specialty in the Field of Computer Technology	166
<i>Shaymerdinova N.G.</i> The History, Language and Culture of Tatars in Kazakhstan	173
Chronicle. Modern research on humanitarian sciences in the polycultural peace	185
Template	188

Содержание

<i>Абасилов А.М.</i> Новый казахский алфавит: социолингвистические проблемы, пути их решений	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> Религиозный мотивы в лиро-эпическом произведений «Козы Корпеш – Баян сулу»	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Каскатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Из история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных	21
<i>Аймухамбет Ж.А.</i> Взаимосвязь человечества с феи в мифическом пространстве и его отражение в художественной литературе	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Роль «Сравнительного словаря турецко-татарских наречий» Л.З. Будагова в казахской лексикографии	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Личностно-ориентированный подход в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – многоликий мастер перевоплощений	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Древние задачи Великой Степи и их место в творчестве Болтирик шешена	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова А.А.</i> Использование аутентичных текстов при формировании языковой компетенции студентов	70
<i>Ергалиева Р.А.</i> Проблемы национального культурного наследия в современном социуме	76
<i>Жуманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Формирование иноязычных компетенций у студентов	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Развитие теории оценки в современной лингвистике	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Просодика слова в казахской обрядовой песенной ритмике	96
<i>Кыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Важность обучения и преподавания английского языка	105
<i>Лазухина Л.В., Абдигалиева Т.А.</i> Анализ перевода на казахский язык междометий пьесы У. Шекспира «Отелло»	109
<i>Нурдаулетова Б.И.</i> Коммуникативные особенности текстов жырау	116
<i>Нуржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Приемы изучение английской и казахской лексики с помощью интернет	123
<i>Нуржаубек А.</i> Фреймовый подход в современной отечественной и мировой лингвистике	129
<i>Оспанова А.К., Турдыгылова А.К., Бакенова А.М.</i> Развитие рефлексивных умений учителей иностранных языков	139
<i>Турсыбек Р.</i> Природа национального языка: сущность и эволюция алфавита (<i>Об истории и тенденциях казахского языка на основе латинской графики</i>)	146
<i>Рысбаева Г.К., Исаева Ж.Т., Тунгышбаева Г.Ж.</i> Концепт «Культ» в языковой картине мира	155
<i>Саркенова К.К., Мелс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Обучение выпускников филологических специальностей в области компьютерных технологий	166
<i>Шаймерденова Н.Г.</i> История, язык, культура татар в Казахстане	173
<i>Хроника.</i> Современные исследования по гуманитарным наукам в поликультурном мире ...	185
Образец оформления статьи	188

References:

- 1 Zhakan D. «Kozy Korpesh - Bayan Sulu» salt-dastur korinisy [Kozy Korpesh - Ms. Sulu is a purely apprentice corporation] // «Kozy Korpesh-Bayan Sulu» eposy zhane turki alemi: «Kozy Korpesh-Bayan Sulu» zhyrinin 1500 zhildigina arналган halykaralyk gylimi-teoryalik konferentcyanin materialdary [Kozy Korpesh - Ms. Sulu epos and tourist world: The 1500th anniversary of the «Kozy Korpesh-Bayan Sulu», the material of the theoretical conference]. (Interprint, Almaty, 2003. p. 328). [in Kazakh]
- 2 Kaskabasov S. Altyn zhyлга [For the golden year]. Zertteuleri men makalalary [Research and articles]. (Zhibek zholy, Almaty, 2010. p. 576). [in Kazakh]
- 3 Kazakh eposi [Kazakh epics]. [savings]. (КМКАВ, Almaty, 1953. P. 725). [in Kazakh]

Авторлар туралы мәліметтер:

Абдуов М.И.- филология ғылымдарының докторы, профессор. Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің деканы, С.Мұқанов көшесі 1, Қарағанды, Қазақстан.

Абдуова Н.М.- гуманитарлық ғылымдар магистрі, докторант, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Мұқанов көшесі 1, Қарағанды, Қазақстан.

Abduov M.I. - Doctor of philology, Professor. Academician E.A. Buketov Karaganda State University, Mukanova street 1, Karaganda, Kazakhstan.

Abduova N.M. - Master of Arts, Doctoral student, Karaganda State University of the name of Academician E.A. Buketov, Mukanova street 1, Karaganda, Kazakhstan.

XFTAP 27.31.55

А.А. Абдразакова¹, Б.Б. Ахметова², Ж.А. Қасқатаева³, А.М. Бакенова⁴

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан
(E-mail: lugia79@mail.ru¹, superstern_@mail.ru², janrasul@mail.ru³, mondblumen@mail.ru⁴)

Сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихынан

Аннотация. Мақалада қазақ және ағылшын тілдеріндегі сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихы қысқаша қарастырылады.

Киелі сандардың мағыналық-мәндік өрісі әр халықтың ұғым-түсініктеріне байланысты қалыптасқанын олардың тілдеріндегі тұрақты тіркестерден көруге болатындығы сөз болады. Сан атаулары фразеологиялық единица жасауда көп қолданылатыны, қазақ және ағылшын тілдеріндегі діни наным-сенім, әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерінде тұрақты тіркестердің көп кездесетіндігі жөнінде айтылады. Кейбір сандардың аңыз-әңгімелерде, жыр-дастандарда қолданылатын тұрақты тіркестерден кездесетіні көрсетіледі; адамның жас ерекшелігіне байланысты кейбір сандардың маңыздылығын мысалдармен айқындайды. Киелі сандардың мағыналық-мәндік өрісі қазақ және ағылшын тілдерінде салғастыру барысында ұқсастықтардан гөрі айырмашылықтардың басымдылығы фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерден көруге болатыны мысалдармен талданады.

Түйін сөздер: киелі сан, тұрақты тіркес, мақал-мәтел, наным-сенім тілі.

Кіріспе. Қазақ тілінде де, ағылшын тілінде де киелі сандарға байланысты лексикалық топтарға этнолингвистикалық сипаттама беріліп, олар жалпы лингвистика, оның ішінде этнолингвистика және мәдениеттану тұрғысынан әлі де болса толық зерттелмеген.

Біз бұл мақаламызда құрамында киелі сандар бар кейбір фразеологизмдер мен мақал-мәтелдердің қалыптасу және қолданылу ерекшелігіне қысқаша тоқталмақпыз. Өйткені, сан есім қатысқан фразеологизмдер, жалпы сөз тіркестері қаншама зерттеліп келе жатса да, оның қыры мен сыры түгел ашылды деуге болмайды.

Тіл білімінің кейінгі жылдары ғана қолға алына бастаған келешегі зор жас саласы – этнолингвистика – тіл мен этностың даму тарихын, талай ғасырғы тағылым жүйесін, жалпы рухани өмірін, ата салтын, ежелгі елдік дәстүрін зерттейтін ғылым саласы. Лингвистикалық зерттеулердің антропоцентристік бағыты тілдің лексикалық құрамындағы әртүрлі топтардың этномәдени ерекшеліктерін қарастырады.

Тілдік бірліктерді этнолингвистикалық бағытта зерттеуде, ең алдымен, этнос пен тіл арасындағы тығыз қарым-қатынастарға баса назар аударылады, себебі «Этнос және оның тілі біртұтас, өзара тығыз байланысты, тілдің тек сол этностың қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар оның (этностың) бүкіл рухани, мәдени байлығының куәгері іспетті барлық болмысы мен өмір-тіршілігінің, дүниетанымы мен әдет-ғұрпын бойында сіңіріп, ата мұрасы, асыл қазына ретінде ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отыратын қызметі тағы бар» [1]. Тілдік құбылыстарды зерттеудегі этнолингвистикалық бағыт тілдердегі әлі зерттелмеген лексикаларды толық қарастыруды көздейді. Бастапқы ғылыми этнолингвистикалық зерттеулер ХХ ғасырда басталғанымен, ағылшын және қазақ тілдерінде классик лингвистердің еңбектерінде этнолингвистикалық деректер мол кездеседі. Тіл мен мәдениеттің, тіл мен халықтың арақатынасы мен байланысы туралы мәселе көтеріп, ұлттық мәдени ойлау ерекшеліктері мен өз ұлтының өзгелерден бөлек бітім болмысын көрсеткен М. Қашғари, А. Навои, В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер т.б. атақты адамдардың еңбектерін атауға болады.

Тақырыптың зерттелуі. Қазақтың жалпы лексикасындағы әртүрлі тақырыптық топтар мен қабаттар академик Ә.Т. Қайдардың ізбасарлары мен шәкірттері: Е. Жанпейісов, М.М. Копыленко, Н. Уәли, Ж.А. Манкеева, А.Ж. Мұқатаева, Қ. Ғабитханұлы, Н. Оңғарбаева және т.б. еңбектерінде этнолингвистикалық жағынан жан-жақты зерттелген.

Сол тақырыптардың ішіндегі киелі сандарға қатысты қолданылатын тұрақты тіркестердің этнолингвистикалық сипаттамаларына қысқаша тоқталмақпыз. Қазақ тіл білімінде этнолингвистика жөнінде академик Ә.Т. Қайдар: «Этнолингвистика» – этностың инсандық болмысынан туындап, санасында сараланып, тарихи жадында сақталып, тіл арқылы ғасырлар бойы қалыптасып, қорланып, рухани мәдени мұра ретінде атадан балаға, әулеттен нәсілге үзілмей ауысып келе жатқан дәстүрлі мирасты жаңғыртып, жан-жақты зерттеп, танымдық мәнін ашып болашақ ұрпаққа ұсыну мақсатына байланысты дүниеге келген тіл білімінің күрделі де құнарлы саласы [2, 15], -деген нақты, әрі тұжырымды анықтама береді.

Ағылшын халқы туралы этнографиялық деректер IV ғасырда грек географы және астрономы Путеас еңбектерінде жазылған, римдік тарихшы Корнел Тациттың атақты «Алмания» атты монографиясында, сонымен қатар Ю. Цезардың еңбектерінде кездеседі. Этнолингвистикалық зерттеулер қазіргі ағылшын тіл білімінде екі бағытта жүргізілуде. Оның біріншісі – В. Гумбольдт және Л. Вайсгербер пікірін басшылыққа алған, тілдің ішкі формасын зерттейтін ғылым ретінде, яғни тілдегі әлем көрінісі, тілдің рухы халықтың рухының сәулесі деп есептеп, ұлттың ерекшелігін көрсететін ғылым ретінде таныса, екіншісі - американдық ғалымдар пікіріне сүйенген, табиғи тілдерді зерттеуді алдына мақсат етіп қойып, тілдің жағдайын, ерекшеліктерін қарастырып, халықтардың басқаша ойлауы тілдегі өзгешеліктерге әкеледі деген тұжырымды негізге алады.

Американдық ғалым Wilfred Funk «Сөздің этимологиясы және олардың аңыздық ертегісі» деген еңбегінде: «Тілдегі лексика құдды айна тәрізді, ол арқылы бір ұлттың өткен өмірімен танысып білуге болады» [3], -дейді.

Л.Р. Палмер болса, «Тіл тарихы мен мәдениет тарихы тығыз байланысты, олар бір-біріне дәлел-сипат болып, бірін-бірі түсіндіреді» [4], -деген тұжырым жасайды.

Сан атауы сәбидің ана құрсағында болу уақытымен байланысты ерекше қолданысқа ие болған. Сандар адам баласының ертедегі өмірінде уақыт өлшемі, көлем өлшемі жағынан ерекше қызмет атқарған. Мысалы: бұрын бескүндік апта болса, бертін келе апта жеті күннен тұратын болды.

Сан атаулары фразеологиялық единица жасауда көп қолданылады, қазақ және ағылшын тілдеріндегі діни наным-сенім, әдет-ғұрып, салт-дәстүрге байланысты тұрақты тіркестер тіл байлығы болып саналады, сонымен бірге ерте замандардан бергі рухани өмірдің байлығын, оның қыр-сырларын өз бойына жинап, жан-жақты көрсетеді. Сан есімдердің ішінде кейбір сандар сандық мәнімен қатар басқа мағынада қолданылуымен ерекшеленеді. Мұндай жағдай осы сандар аңыз-әңгімелерде, жыр-дастандарда, салт-дәстүрлерде және басқа дүниетанымға байланысты қолданылатын тұрақты тіркестерде кездеседі. Сонымен бірге бұл құбылыстың тарихы да арыда жатқаны анық.

Фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерде әртүрлі сан есімдер (екі, төрт, бес, алты, сегіз, елу, жүз, мың т.б.) қолданылады. Бірнеше мысал келтірейік: Ердің екі сөйлегені өлгені; жыланды үш кессе де кесірткелік әлі бар; үш нәрсе тұрақтамайды: бірі - саудаға түспеген мал (дүние), екіншісі - таласқа түспеген ғалым, үшіншісі - саясаты жоқ патша; төртеу түгел болса алар, алтау ала болса алдырар; айдағаның бес ешкі, ысқырығың жер жарады; бес аспап; бес арыз; бес саусақ бірдей емес; алты ай баққан арықты, бір күн ұрынған өлтірер; қырқынан шығару; жеті қазына; жеті өлшеп, бір кесу; жеті атасына бітпеген; жеті атасын білмеген мұрт (құл); тойған үйге тоғыз бар; тоғыз саққа жүгірту; тоғыз тарту (сый); тоғыз жолдың торабы; қырық жеті (қалың мал); отыз тістен шыққан сөз, тоғыз рулы елге тарайды; қырық кісі бір жақ, қыңыр кісі бір жақ; қырықтың бірі қыдыр, елу жылда ел жаңа, жүз жылда қазан т.б. сан есім құрамында бар тұрақты тіркестер тілде тұтас күйінде жұмсалады.

Ал ағылшын тілінде А.В. Куниннің есептеуінше, бір мен екі сандарына қатысты мақал-мәтелдер көптеп кездеседі [5]. Сөйтіп екі халықтың дүниетанымында сандар өзінің сандық, реттік, мөлшерлік мәнімен қатар қасиетті (киелі, яғни сакральды) ұғымды білдіретін киелі сандар да көптеп кездесетінін байқауға болады.

Тақырыптың зерттелу тарихына келсек, қазақ тіл білімінде де, ағылшын тілі білімінде де жазылған біраз ғылыми еңбектерді кездестірдік. Оларда киелі сандар туралы орныққан пікір жоқ. Мәселен, І. Кеңесбаев қасиетті сандарға «үш», «жеті», «тоғыз», «қырық» сандарын жатқызса [6; 14], Қ. Ғабитханұлының есептеуінше, «үш», «жеті», «тоғыз», «он екі», «қырық» сан есімдері, әдеттегі сандық, реттік қолданыстармен қатар өздерінің басқа да мәнде кездесетіндігімен өзге сан есімдерден ерекшеленеді [7;110]. Автордың тұжырымдауынша, бұндай жағдай, әсіресе, осы сандардың тұрақты тіркестерде, аңыз-әңгімелерде, жыр-дастандарда, салт-дәстүрлерде және де басқа да дүниетанымға байланысты қолданыстарынан анық көзге түседі. Киелі сандардың мағыналық-мәндік өрісі қазақ халқының ұғым-түсінігіне байланысты қалыптасқанын тіліміздегі көптеген тұрақты тіркестерден, атап айтқанда, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерден көруге болады. Мақал-мәтелдер халық өміріндегі әрқилы кезеңдерді, қоғамдық құбылыстарды бейнелей сипаттайтын, көңілдегі ойды жеткізетін, қысқа әрі нұсқа тұжырым жасайтын, мән-мазмұнға бай бөлігі екендігі мәлім. Әрбір халық өмір шындығын, көңілге түйгенін мақал-мәтел ретінде өз ұрпағына үлгі-өнеге етіп қалдырып отырған. Мақал-мәтелдердің тіл білімінде, оның ішінде, қазақ және ағылшын тілдерінде әр тұрғыдан азды-көпті зерттеліп келгені мәлім.

Зерттеу нысанына қатысты еңбектерге қысқаша тоқталсақ, мақал-мәтелдердің тілдік табиғаты, олардың басқа тұрақты тіркестермен ұқсастықтары немесе ерекшеліктері А. Байтұрсынов, І. Кеңесбаев, Р. Сәрсенбаев, Б. Адамбаев, Ә. Қайдар, С. Нұрышев, Ф. Мұсабаев, М. Ғабдуллин, Ғ.Тұрабаева, салыстырмалы-салғастырмалы тұрғыдан А. Нұрмаханов, Э. Мұқышева, А. Донбаева, Д. Бегалықызының т.б. зерттеушілердің ғылыми жұмыстарында қарастырылған.

Ағылшын тіліндегі жалпыхалықтық мұраны жинақтау жұмыстары көне ғасырдан қалыптасқан. Зерттеулерге қарағанда, ағылшын мақал-мәтелдер тізбегін қамтитын алғашқы «Book of proverbs in the Testament» атты топтама бесінші ғасырда жарық көрген. Ағылшын тіліндегі ұлттық болмыс және ұлттық таныммен тығыз байланысты тұрақты тіркестерді, мақал-мәтелдерді жан-жақты, түбегейлі зерттеген ғалымдар – Н. Барли, А. Дундэс, А. Крикман, М. Куузи, Г. Мильнер, Г.Л. Апперсон, Линда және Роджер Флавэлдер.

Ағылшын тілінің тұрақты тіркестерін зерттеу жұмыстары ғалым А.В. Кунин есімімен де тығыз байланысты. А.В.Куниннің [9], [10],[5] еңбектері ағылшын тілі табиғатының кейбір өзгеге беймәлім тұстарын айқындап, жалпы тіл ғылымына елеулі үлес қосты және салғастырмалы негіздегі ізденістерге бағыт-бағдар берді. Ғалым өз зерттеулерінде мақал-мәтелдерді «коммуникативті фразеологиялық бірліктер» деп атап, олардың құрамы мен құрылымына, семантикалық ерекшеліктеріне сипаттама береді.

Ағылшын тіліндегі мақал-мәтелдер қасиетті кітап Інжілде көп кездеседі. Себебі халық оны көп оқығандықтан, Інжілдік тізбектер күнделікті тұрмыста жиі қолданылып, олардағы сөз тіркестері тиянақталып тұрақты тіркестерге айналған.

Халық тілінің ең шұрайлы да нәрлі өзегі болып танылатын мақал-мәтелдерді, оның ішінде сан компонентті мақал-мәтелдерді қаламгерлер ойды қысқа да, бейнелі, түсінікті, көркем етіп жеткізу мақсатында жиі пайдаланады. Ағылшын мақал-мәтелдерінің Інжілден басқа В.Шекспир шығармаларында да жиі қолданылғанын көруге болады. Сондықтан бірқатар ғалымдар тобы ағылшын мақал-мәтелдерінің гүлдену дәуірі Шекспир өмір сүрген заманмен тұстас келеді деген пікір айтады [11].

Түрлі тілдердегі киелі сандардың беретін мағыналарына келсек, олар әралуан. Бір тілде киелі болып саналатын сан, екінші бір тілде жағымсыз ұғым береді. Мәселен, көпшілікке мәлім, 13 санын ағылшын, неміс, еврейлер қырсық әкелетін сан деп есептеп, 13 санды үй, кинотеатрларда 13-ші қатар болмайды. Сондай-ақ 66 санын, әсіресе үш алты санын ібіліспен байланыстырады.

Ал, енді мұсылман қауымы, оның ішінде қазақтар жұма мен 13 санын ерекше құрметтейді. Жұма – мұсылман қауымы үшін ежелден қасиетті күн. Бірқатар мемлекеттерде осы күні жұрт жақсылап демалып, жуынып-шайынып, таза киініп, мешіттерде үлкен намазға қатысады. Жұма намазына қатысу – үлкен сауап, міндет болып саналады. Ал 13 саны адамның мүшел жасын, ат жалын тартып мініп, азамат болғанын білдіреді. «Он үште отау иесі» деген халқымыз ұлының қабырғасы қатайып, бұғанасы бекіп, жүген ұстайтын жасқа жеткендігін анықтайтын сан ретінде ерекше бағалаған.

Адамдардың жас ерекшелігіне қатысты қалыптасатын ұғым туралы Г.Е. Абылова: *«Адам өмір жолындағы жас ерекшеліктерімен байланысты білім, түсінік, бағалау кез келген этнос үшін бастапқы сипатта, олар әлемді концептуализациясында маңызды рөл атқарады, олардың базалық сипаты бұл түсінік негізінде түрлі құбылыстар мен қызмет сферасының мәнін ұғынуда жүзеге асады»* дей келе, *«...адам жас ерекшеліктер шкаласының компоненттерінің құбылмалығы, өзектілікке қатыстығы тіпті бір дискурс көлемінде де мынадай факторларға: идеология, саяси құбылыс, қоғамдық және мәдени құндылықтардың өзгешеліктерінен өзгереді»* деген тұжырым жасайды. Мысал ретінде Бұқардың, көбінесе, ұлы хан Абылайдың жас ерекшеліктерін тілге тиек ететіндігін, ал Шал ақынның тұрмыстары, қарапайым адамының жас ерекшеліктерін суреттейтіндігін келтіреді: *Бұқар жырауда: Ай, Абылай, сен он бір жасыңда Әшейін-ақ ұл едің. Он бес жасқа келгенде, Арқада Әбілмәмбет төренің Түйсін баққан құл едің. Жийрма беске келгенде, Бақыт берді басыңа, Тақыт берді астыңа; Отыз жасқа келгенде Дүниеге кең едің... .* Ал, Шал ақында: *Он бесте тартып міндім аттың жалын, Сол кезде айтқан сөзім от пен жалын, Бүркіттей тасқа түскен талап етіп, Сонымен біраз жүрдім ұзын сарын. Құрдым мен он сегізде жігіт салтын, Байқамай еш нәрсенің алды-артын. Басым бұлбұл, аяғым дүлдүл болды,*

Перзенті жоқ, бұзады екен ердің шартын. Жиырмаға келген соң, Жын қуалап ақтадым, Жиырма бесте келген соң, Жақсыларды жақтадым, Отыз жасқа келген соң, Әр ісін сүйіп мақтадым...». Келтіріліген мысалдардан адамның өмірінде он бес, жиырма бес, отыз, қырық жастың ерекше маңызы бар екендігін байқауға болады.

Қытайлар, 4 пен 7 санын жақсы көрмейді. 8 саны қытайлар үшін жақсы сан болып саналады, өйткені бұл санның дыбысталуы «байлық, баю» деген мағынаға жуық дыбысталады екен. Көне заманнан бері «жеті» саны халқымыздың ұғымында киелі сандардың бірі ретінде қалыптасып, халқымыздың салт-дәстүрлері мен дүниетанымына өзіндік, ерекше орын алып, әсерін тигізумен келе жатыр. Қазақ ұғымында жетінің киелі сипатқа ие екендігін ерте байқаған және оның себебін түсіндіруге тырысқан ғалымдар көптеп саналады. Олардың басым көпшілігі қазақ ұғымындағы жетінің киелі мән алу себебін өзге халықтар мәдениетінен іздейді, атап айтсақ, араб-парсы мәдениетінің әсерінен деп қарау орын алған.

Жеті санының киелі сипат беруі – дүниедегі көптеген халықтарға тән құбылыс. Мысалы, ол Ислам дінінде де киелі сан болып есептеледі. Ислам дінінің қасиетті кітабы «Құран»-да «жер бетіндегі нәрсенің бәрін сендер үшін жаратты» деген сөз бар.

«Жеті» саны христиан дінінде де қасиетті саналады. Інжілде «Христос жетінші күні аспанға ұшып барып, жетінші күні қайта дүниеге келді» деген уағыз бар. Бүкіл дін саласында «жеті» ерекше рөл атқарады.

Ал қазақ тілінде «жеті» саны жақсы, қасиетті сан болып есептелетіндіктен, жеті санына қатысты көптеген фразеологизм мен мақал-мәтелдер сияқты тұрақты тіркестер қалыптасқан. Мысалы: *жеті ата; жеті жұрт; жеті жарғы; жеті қазына; жеті нан құдайы; жеті күн, жеті түн; жеті қабат жер* астында т.б.

Қазақ тіліндегі сандарға негізделген мақал-мәтелдердің ішінде ең жиі кездесетіндері де жеті санына негізделген мақал-мәтелдер. Мәселен, □ Қарғыс жеті атаға жетеді; □ Жеті кедей жиналғанмен ортасынан бір бай шықпас;

□ Айла алтау, ақыл жетеу; □ Жеті атасын білмеген – жетесіз; □ Жеті рет піш, бір рет кес; □ Жеті жұрттың тілін біл, Жеті түрлі білім ал; □ Жеті атасы би болған, жеті жұрттың қамын жер. Би болмаған би болса, құлақ-миын шағып жер.

Үш санының киелі семантикасы да өте бай. Көптеген әлем халықтарының дүниетанымында, салт-дәстүрі мен наным-жорамалдарында үш саны басты орынға ие және киелі сан болып саналады. Б. Қанарбаева үш санының сакральді семантикасын былайша түсіндіреді: «Ата-бабаларымыздың “Күннің құдайы жердің құдайын өзіне әйел етіп алған, адам мен жер бетіндегі тіршілік содан жаратылған, Жер-Ана жер бетіндегі табиғат жаратылыстарының бәрінің анасы» – деген ұғымды аналық қауымдық құрылыстың бастамасы. Күн – әке, Жер – ана, адам – олардың балалары».

Қазақ халқы ерте заманнан сан түрлі заттар мен құбылыстарға баға беріп, олардың өздеріне ғана тән қасиеттеріне, сондай-ақ келесі бір заттармен, құбылыстармен ұқсас тұстарына, ерекшеліктеріне ерекше көңіл бөліп, бақылау жасап баға беріп, ойға тоқып, көңілге түйгендерін тілі арқылы сипаттап, суреттеп, сақтаған, киелі сандарға қатысты этникалық білім қорындағы бейнелі пайымдаулар мақал-мәтелдерде былайша көрініс береді: □ Үшеудің бірі шарана, төртеудің бірі қаймана, □ Үш тағанның бірі қисайса, қалғандары құлайды, □ Үш нәрсе тұрақтамайды: Бірі – саудаға түспеген мал (дүние), екіншісі – таласқа түспеген ғалым, үшіншісі – саясаты жоқ патша, □ Үш болмайтын екілік жоқ, □ Түйе мінген адам үш бүктетіле алмайды, □ Жаман мерген теке атқан жеріне үш барады, □ Жыланды үш кессе де кесірткелік әлі бар т.б.

«Үш» санына қатысты тұрақты тіркестердің пайда болуына дүниенің бір нүктеде кездесетін үш бағандық тірек пен дүниедегі құбылыстың тұрақтылығын білдіру негіз болған. «Сан компонентті мақал-мәтелдердің ұлттық-мәдени негізі» деген зерттеу еңбегінде ізденуші Ш.Қарсыбекова үш санына қатысты мақал-мәтелдер арқауына басы бір нүкте-

де тоғысатын үш тірек бағандық және үш қаттық дүние моделі алынып, үш саны кез келген құбылыстың тұрақтылығы мен орнықтылығын бейнелейтін сан қилы үштік одақтар мен өзара тығыз байланыстағы үштік құрылымдардың (триада) символикасы ретінде жұмсала-тынын анықтаған [8; 17].

Зерттеушілердің еңбектерінде қазақ тілінде «тоғыз» санына қатысты қалыптасқан тұрақты тіркестердің жасалуына **дүние тоғыз бөліктен құралады** деген көне заманнан келе жатқан наным-сенім, әдет-ғұрыптар негіз болғандығы сөз болады. Мысалы: *тоғыз айып тартты; тоғыз саққа жүгіртті; тоғыз құмалақ; тоғыз тұрып, тоқсан толғанды; тоғыз жолдың торабы; тоғыз татар* т.б.

Алтай тобы халықтарынан басқа араб, парсы, қытайларда да тоғыз саны киелі бо-лып саналады. Қ. Ғабитханұлының зерттеуінде қытайлардың аспанды тоғызға бөліп қа-рағандығы туралы мәлімет келтіріледі [7; 135-137].

Келесі киелі болып саналатын сан – **қырық саны**. «Қырық» – тіліміздегі көптеген тұрақты тіркестерге, мақал-мәтелдерге ұйытқы болып тұратын, сонымен бірге салт-дәстүр-лерімізде мызғымастай орын тепкен киелі саналатын сандардың бірі: □ Қырық жылға дейін бай мен кедей теңесер, □ Тұзақтан қорыққан құс қырық жыл ағаш бұтағына қонбайды, □ Жақсы атаның аруағы қырық жыл сүйрейді, □ Қырық жыл қырғын болса да, ажалы жоқ өлмейді, □ Қызға қырық жігіт сөйлеседі, бірі алады, □ Қыз қырық жанды келеді, □ Қырық жасқа келгенде домбыра үйреніп, Ахиретке барғанда шертпекпісің. □ Бір қыз күйеуге шық-са, қырық қыз түс көреді, □ Қыз алмаған жігіттің қырық қызда дәмесі, □ Қырыққа келсе де, ырыққа келмеген, □ Құлықсыздың қырық желеуі бар, □ Қырсық қырық ағайынды, □ Қырық кісі бір жақ, қыңыр кісі бір жақ, □ Қыз балаға қырық жерден тыйым.

Тілімізде «қырық» саны ұйытқы болып келетін көптеген мақал-мәтелдер мо-лынан кездеседі. Бұлардың қай-қайсысының астарында қырық санымен кодқа түсірілген мифтік-танымдық және діни сипаттағы сан-алуан ақпараттар орын алады. Тілімізде қы-рық санымен көптеген тұрақты тіркестерде қалыптасқан. Мысалы: *Қырықтың бірі қы-дыр; Қырық жыл жатқан қылыштың қынабындай құны жоқ; қырық күн шілде; қырқынан шықты; қырық жеті (қалың мал); қыз қырық жанды келеді; қырықтың қылауынан* т.б. Мысалдардан көріп отырғанымыздай, «қырық» санының қатысуымен әдет-ғұрып пен салт-дәстүрге байланысты тіркестер пайда болып, тілімізде сақталған. Олардың ауыз әде-биеті арқылы ұрпақтан ұрпаққа жеткені белгілі.

Қазақы әлем көріністерінде де төрт тұтастықты, тепе-теңдікті, бүтінділікті, тұрақты-лықты білдіреді. Мұндай символикалық мәнді келесі фразеологиялық тіркестерде байқа-лады: төрт арыстың баласы, төрт аяғы тең, төрт көзі түгел, дүниенің төрт бұрышы, төрт құбыласы түгенделді, төрт тұрманы түгел сай, төрт түлігі сай болды және т.б. Төрт саны-ның қатысуымен жасалған □ Төрт аяғы тең жорға, сүдігерге сүрінеді, □ Төрт түліктің төресі түйе сияқты мақал-мәтелдер мал шаруашылығына байланысты болса, □ Дұшпан көзі төр-теу, □ Екі аяқтыда құрдас тату, төрт аяқтыда бота тату деген мақал-мәтелдер достық пен дұшпандыққа байланысты, □ Өтірік екеу, шын төртеу, □ Өтірік пен шынның арасы төрт елі, көзбен көрсең шын, құлақпен естісең өтірік деп шындық пен өтірікке қатысты айтылса, □ Төрт тұрманы түгел бай, тырнақтай тарту алады, □ Төртеу түгел болса алар, алтау ала болса алдырар деп бірлік, ынтымаққа байланысты айтылады. Демек, «Төрт» сан атауының «тұтастықты», «бүтіндікті» бейнелейтін символдық мағынасы жалпы адамзаттық дүниета-нымдық құндылықтардың тұғырына алынатын дүние жаратылысының төрттік элементі от, су, топырақ, жел және діни (төрт халифа, төрт қасиетті кітап, төрт періште т.б.) т.б. семан-тикалық түрленімдерінен бастау алады.

Ағылшын тілінің мақал-мәтелдерінде бір, екі сандары көп қолданылады. Мәселен: □ One body - no body ≈ Жалғыздың үні шықпас..., □ One rotten apple injures its neighbours ≈ Бір қарын майды бір құмалақ шірітеді, □ It is the first step that costs ≈ Басы қатты болса аяғы тәтті

болады, □ One is never too old to learn~Оқусыз білім жоқ, білімсіз күнің жоқ, □ One foot is better than two crutches~Қанағат қарын тойғызар, □ One drop of poison spoils the whole tun of wine~Бір қарын майды бір құмалақ шірітеді. Екі санына байланысты мақал-мәтелдер: □ A bird in the hand is worth two in the bush~Аспандағы сұңқардан қолдағы тұрымтай артық, □ Two heads are better than one~Бір бастан екі бас жақсы, □ Once bitten, twice shy~Аузы күйген үріп ішеді, □ Score twice before you cut once~Жеті рет өлшеп бір рет кес, □ Three women and a goose make a market~Екі әйел базар, үш әйел жәрменке. □ Two heads are better than one~Кеңесіп пішкен тон келте болмас, □ Custom is the second nature~Ауру қалса да, әдет қалмайды.

Қазақ тіліндегі сан компонентті фразеологизмдердің басым көпшілігінің пайда болуы о бастағы сан атауларының өзіндік ерекшеліктеріне жатқызып, оған әсер етуші факторлардың табиғаты ерекше деген тұжырымға келеміз.

Қорыта айтсақ, зерттеу барысында сан есімдердің тұрақты тіркес жасаудағы деңгейлері бірдей емес екені байқалды. Тұрақты тіркес құрамында сан атаулының бәрі бірдей қолданылмайтындығы, жиі қолданылатын сандар қатарына «төрт», «жеті», «тоғыз», «қырық» сандарын жатқызуға болатындығы, мақал-мәтелдер мен фразеологизм құрамында есептік сан есімдер жиі қолданылатындығы анықталды.

Сан есімдер сандық мәнімен қатар басқа мағынада қолданылуы арқылуы ерекшеленеді. Мұндай жағдай көбінесе тұрақты тіркестерде, аңыз-әңгімелерде, жыр-дастандарда, салт-дәстүрлерде кездеседі.

Көптеген зерттеушілердің есептеуінше **үш, жеті, тоғыз, қырық** сандары – киелі сандар болса; біздіңше, киелі мәнді сан есімдерге **он үш, елу, жиырма бес, алтыс** сандарын да қосуға болады. Келешек еңбектерімізде бұл сандарға жеке-жеке тоқталып, оларды неге қасиетті сандар қатарына қосқанымызды тілдік материалдар арқылы дәйектемекпіз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қайдаров Ә.Т. Қазақ тілінің тарихи лексикалогиясы: проблемалары мен міндеттері // Қазақ тілі тарихи лексикалогиясының мәселелері. / Ә.Т. Қайдаров [және т.б.] - Алматы: Ғылым, 1988. - 239 б.
- 2 Қайдаров Ә.Т. Этнолингвистика негізі. / Ә.Т. Қайдаров - Алматы: Ғылым, 1998. -300 б.
- 3 Wilfred Funk. Word origin Their Romantic Stories / Funk Wilfred, D. Litt 1950. P. 267.
- 4 Palmer L.R. An Introduction to Modern Linguistics. (қытайша аудармасы). / L.R. Palmer - Пекин: «Шаң у» баспасы, 1983. P. 122.
- 5 Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. / А.В. Кунин – Москва: Русский язык, 1984. — 944 с.
- 6 Кеңесбаев І. «Жеті», «үш», «тоғыз», «қырық» пен байланысты ұғымдар. Қаз ССР ҒА Хабарлары. Филология сериясы, 1946, №2.
- 7 Ғабитханұлы Қ. Қазақ мифологиясының тілдегі көрінісі / Қ. Ғабитханұлы – Алматы: Арыс, 2006. – 166 б.
- 8 Қарсыбекова Ш. Қазақ мақал-мәтелдерінің логика-семантикалық және заттық тақырыптық топтастыру принциптері. / Ш. Қарсыбекова ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы. 2006, №2 (92).
- 9 Кунин А.В. Английская фразеология. / А.В. Кунин – Москва: Высшая школа, 1970. – 200 с.
- 10 Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. / А.В. Кунин – Москва: Высшая школа, 1986. – 325 с.
- 11 Райдаут Р. Толковый словарь английских пословиц. / Р. Райдаут, У. Клиффорд – Санкт-Петербург: Лань, 1997. - 256 с.
- 12 Абылова Г.Е. Дүниенің поэтикалық бейнесі: лингвоконцептуалдық талдау (ХҮ-ХҮІІІ ғасырлардағы ақын-жыраулар поэтикасы бойынша). Канд. дисс. автореф. / Г.Е. Абылова – Көкшетау: 2010. - 24 б.

А.А. Абдразакова, Б.Б. Ахметова, Ж.А. Каскатаева, А.М. Бакенова
Карагандинский государственный университет имени академика Е.А. Букетова, Казахстан

Из история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных

Аннотация. В статье кратко рассматривается история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных в казахском и английском языках.

Авторы отмечают, что сложившееся семантическое поле сакральных числительных отражается в устойчивых словосочетаниях, связанных с представлениями каждого народа, в их языках. В казахском и английском языках имена числительные более употребимы в образовании фразеологических единиц и очень часто встречаются в устойчивых словосочетаниях национального характера (а именно религиозные верования, убеждения, обычаи, обряды, традиции). В статье на примерах рассматривается частотность употребления некоторых числительных в устойчивых словосочетаниях в легендах, эпосах, поэмах, традициях; определение значимости некоторых чисел в зависимости от возраста человека. При сравнении семантического поля сакральных числительных казахского и английского языков авторы констатируют больше различий чем сходств. Такие выводы авторы делают на основе анализа фразеологизмов и пословиц обоих языков.

Ключевые слова: сакральные числительное, устойчивое словосочетание, пословица, язык убеждений.

A.A. Abdrazakova, B.B. Akhmetova, Zh.A. Kaskatayeva, A.M. Bakenova
Ye.A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Kazakhstan

From History of Development of Some Sacral Concepts with Numerical Component

Abstract. The history of development of some sacral concepts with components of numerals in Kazakh and English languages is briefly considered in this article.

The authors note that the existing semantic field of sacral numerals in stable phrases is associated with the representations of each people in their languages. In Kazakh and English languages numerals are more useful in the formation of phraseological units and are very often found in stable phrases of a national character (namely religious beliefs, customs, rituals, traditions). In the article, on examples of discussion of the frequency use of certain indicators in stable word combinations in legends, epos poems, traditions; determination of the significance of certain numbers depending on a person's age. When comparing the semantic field of the sacral numerals of Kazakh and English, the authors state more differences than similarities. Such conclusions are made by the authors on the basis of the analysis of phraseological units and proverbs of the both languages.

Key words: semantic field, numerals, sacred, concept, stable word combination, proverb, conviction, language.

References

- 1 Kaidaraov A.T. Kazak tilinin tarihi leksikologijasy: problemalary men mindetteri [Historical lexicology of Kazakh: issues and functions] // Kazak tili tarihi leksikologijasy syn maseleleri [Issues of historical lexicology of Kazakh]. / A.T. Kaidaraov (Gulum, Almaty, 1988, P. 239). [in Kazakh]
- 2 Kaidarov A. Jetnolingvistika negizi [Basics of ethnolinguistics]. / A. Kaidarov (Gulum, Almaty, 1998. P. 300). [in Kazakh]
- 3 Wilfred Funk. Word origin Their Romantic Stories / Funk Wilfred, D. Litt 1950. P. 267.
- 4 Palmer L.R. An Introduction to Modern Linguistics [Chinese translation]. / L.R. Palmer (Beijing, 1983. P. 122). [in Russian].
- 5 Kunin A.V. Anglo-russkij frazeologicheskij slovar' [English and Russian phraseological dictionary]. (Russian language, Moscow, 1984. P. 944). [in Russian].

- 6 Kenesbayev I. «Zheti», «Ush», «togyz», «kyryk»-pen bajlanysty ugymdar [Concepts related to «seven», «three», «nine», «forty»] / I. Kenesbayev (Kaz USSR GA. Philology, 1946. №2). [in Kazakh]
- 7 Gabitkhanuly K. Kazak mifologijasynyn tildegi korinisi [Language of the Kazakh mythology] (Arys, Almaty, 2006. P. 166). [in Kazakh]
- 8 Karsybekova Sh. Kazak mifologijasynyn tildegi korinisi [The principles of logic-semantic and thematic grouping of Kazakh proverbs and sayings] KazUU habarshysy. Filologija serijasy (KazNU Bulletin, Philology, №2 (92), 2006). [in Kazakh]
- 9 Kunin A.B. Anglijskaja frazeologija [English phraseology]. (High school, Moscow, 1970. P. 200). [in Russian]
- 10 Kunin A.B. Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo jazyka [Phraseology of modern English course] (High school, Moscow, 1986. P. 325). [in Russian]
- 11 Raydaut R.F. Tolkovyj slovar' anglijskih poslovic [Thesaurus of English proverbs]. (Peterburg, 1997. P. 214). [in Russian]
- 12 Abylova G.E., Dunienin pojetikalık bejnisi: lingvokonceptualdyk taldau [Poetic image of the worldlinguoconceptual analysis]. XY-XYIII gasyrlardagy akyn-zhyraular pojetikasy bojynsha [poetics of XVI-XVIII centuries poets. PhD thesis]. (Kokshetau, 2010. P. 24). [in Kazakh]

Сведения об авторах:

Абдразакова А.А. - Филология ғылымдарының магистрі, шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, С.Мұқанов көш. 1, Қарағанды, Қазақстан.

Ахметова Б.Б. - Педагогика ғылымдарының магистрі, шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, С. Мұқанов көш. 1, Қарағанды, Қазақстан.

Каскатаева Ж.А. - Филология ғылымдарының магистрі, шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, С. Мұқанов көш. 1, Қарағанды, Қазақстан.

Бакенова А.М. - Педагогика ғылымдарының магистрі, ағылшын тілі және лингводидактика кафедрасының аға оқытушысы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, С. Мұқанов көш. 1, Қарағанды, Қазақстан.

Abdrazakova A.A. - Master of Philology., senior teacher of the department of foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Mukanov str., 1, Karaganda, Kazakhstan,

Akhmetova B.B. - Master of Education Sciences, senior teacher of the department of foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Mukanov str., 1, Karaganda, Kazakhstan,

Kaskatayeva Zh.A. - Master of Philology., senior teacher of the department of foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Mukanov str., 1, Karaganda, Kazakhstan,

Bakenova A.M. - Master of Education Sciences, senior teacher of the English language and linguodidactics department, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Mukanov str., 1, Karaganda, Kazakhstan,

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **XFTAP** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Реквизиттер:

РГП ПХВ «Евразийский национальный
Университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«Басылым үшін» (жіберушінің аты-жөні)

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication. Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«for publication of the full name»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104
«за публикацию ФИО»

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

XFTAP 17.09.91; 17.07.31

А.Ж. Шәріп

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: amantay_sh@hotmail.com)

Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер

Андатпа. XX ғасыр басында түркі халықтарының рухани өміріне белсене атсалысқан алдыңғы қатарлы қаламгерлер шоғыры кейінгі ұрпаққа бай әдеби мұра қалдырды. Солардың бірі – «Шығыстың Шекспірі» атанған эзербайжан ақыны, драматургы Хүсейін Жавид. Өкінішке қарай, оның шығармалары қазақ оқырманына бейтаныс болып келеді. Мұның негізгі себебі – өзара аударма тәжірибесінің жүйелі түрде жолға қойылмағандығы және қазақ-эзербайжан әдеби байланыстарын ғылыми тұрғыдан зерттеудің осы уақытқа дейін жеткілікті дәрежеде қолға алынбағандығы. Сондықтан бұл бағытта әдебиеттанушылардың алдында тың мақсаттар пен міндеттер тұр. Негізінен Низами Гәнжәуи, Абай Құнанбаев, Мырза-Фәтәли Ахундзадә секілді классиктері шығармаларынан ғана азды-көпті хабардар екі халықтың арғы-бергі әдебиетіндегі құбылыстарды ең алдымен салыстырмалы-тарихи әдіс тұрғысынан таразылау қажет. Бұл мақалада Хүсейін Жавидтің өлеңдеріндегі романтизм оның өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) поэзиясындағы ұқсас сарындармен ұштастыра қарастырылып, екі ел әдебиеті дамуының сол кезеңіндегі идеялық-көркемдік ізденістер көп ретте ортақ мәдени-рухани арнадан бастау алғандығы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Түйін сөздер: ұлттық поэзия, әдеби байланыстар, романтизм, Батыс-Шығыс, адамгершілік мұраттар, түрікшілдік сарындары.

Мақала мәтінде төмендегі бөлімдер қамтылуы қажет:

- кіріспесі,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулары,
- қорытынды, шешімі.

Әдебиет тізімі

- 1 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар. / М. Жұмабаев – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 2 Күлеев Б. Айтшы, ақ қайың. / Б. Күлеев – Алматы: Жазушы, 1969. – 324 б.
- 3 Мамедова С. Г. Джавид и романтическая свобода // Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований. Матер. межд. науч.-прак. конф., 25-26 марта 2011 г. / С.Г. Мамедова // – Пенза-Москва-Решт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – С. 348-352.
- 4 Джафаров М. Гусейн Джавид. / М. Джафаров – Баку: Элм, 1982. – 194 с.
- 5 Торайғыров С. Екі томдық шығармалар жинағы. – Т.І. / С. Торайғыров – Алматы: Ғылым, 1993. – 280 б.
- 6 Mərdanova S.M. Hüseyn Cavidin «Azər» poemasında lirik ricətlər // Bakı universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. / S.M. Mərdanova // – 2010. №3. – P. 49.
- 7 Мұқанов С. XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (Ұлтшылдық, байшылдық дәуірі) // Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т. 7. / С. Мұқанов // – Алматы: Әдебиет әлемі, 2012. – 420 б.
- 8 Akimova E. Hüseyn Cavid lirikasında dekadans // 525-ci qəzet. - 2013. -13 aprel. № 64. - P. 24.
- 9 Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. Т.І. / М. Дулатов – Алматы: Мектеп, 2002. – 368 б.
- 10 Пашазаде И. Поэтические особенности русских переводов произведений Гусейн Джавида.

/ И. Пашазаде – Баку: Огуз Ели, 2013.- с. 192.

А.Ж. Шарип

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности

Аннотация. Великолепная плеяда деятелей пера, принимавших активное участие в духовной жизни тюркских народов начала XX века, оставила будущим поколениям богатое литературное наследие. Одним из них является азербайджанский поэт и драматург Гусейн Джавид, прославившийся как «Восточный Шекспир». К сожалению, его произведения до сих пор неведомы казахскому читателю. Главная причина этого заключается в отсутствии постоянного взаимного сотрудничества в сфере художественного перевода и недостатке по сей день научных исследований о казахско-азербайджанских литературных связях. Поэтому в этом направлении перед литературоведами ставятся новые цели и задачи. Художественные явления, имевшие место в разные периоды развития литературы обоих народов, которые главным образом более или менее знакомы с произведениями классиков Низами Гянджеви, Абая Кунанбаева, Мирза-Фатали Ахундзаде, в первую очередь следует рассматривать с точки зрения сравнительно-исторического метода. В этой статье романтизм в стихах Гусейна Джавида анализируется в сочетании со схожими мотивами в поэзии его современников – казахских поэтов М.Жумабаева, М.Дулатова, С.Торайгырова, Б.Кулеева и на конкретных примерах раскрываются во многом превалирующие общие культурно-духовные источники в их идейно-художественных исканиях.

Ключевые слова: национальная поэзия, литературные связи, романтизм, Запад-Восток, гуманистические идеалы, тюркские мотивы.

A.Zh. Sharip

L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features

Abstract. At the beginning of the twentieth century a number of leading writers, actively participating in the spiritual life of the Turkic peoples, left rich literary heritage in subsequent generations. One of them is Hussain Jawid, the Azerbaijan poet and playwright, the “East Shakespeare”. Unfortunately, his works are unfamiliar to the Kazakh reader. The main reason for this is the systematic mismatch of interpreting practices and the lack of scientific research on the Kazakh-Azerbaijan literary relations. That’s why literary critics have a lot of new goals and objectives. The phenomena in the literature of the two peoples, mainly known only by classics such as Nizami Ganzhau, Abai Kunanbayev, Myrza-Fatali Akhundzade, should be firstly compared to the comparative-historical method. In this article, romanticism in the poems of Hussain Jawid, in conjunction with contemporary Kazakh poets (M. Zhumabayev, M. Dulatov, S.Toraigyrov, B.Kuleev), is ideologically-artistic in that period of the development of the literature of both countries, from the canal is proved by concrete examples.

Keywords: national poetry, literary relations, romanticism, West-East, moral ideals, Turkic motifs.

References

1 Zhumabaev M. Shygarmalary: Olender, poehmalar, kara sozder [Works: poems, poetries, proses] (Zhazushy, Almaty, 1989. 448 p.). [in Kazakh]

- 2 Kuleev B. Ajtshy, ak kajyn [Say, white birch] (Zhazushy, Almaty, 1969. 324 p.). [in Kazakh]
- 3 Mamedova S. G.Zhavid i romanticheskaya svoboda [Jawid and romantic freedom]. Aktual'nye voprosy teorii i praktiki filologicheskikh issledovaniy. Mater. mezhdunar. nauch.-prak. konf., 25-26 marta 2011 g. [International scientific and practical conference on topical issues of theory and practice of philological research]. Penza – Moskow – Resht, 2011. – pp.348-352. [in Russian]
- 4 Dzhafarov M. Gusejn Dzhavid [Hussain Jawid] (Elm, Baku, 1982. 194 p.). [in Russian]
- 5 Torajgyrov S. Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. T.1 [The collection of works in two volumes. T.1.] (Gylm, Almaty, 1993. 280 p.). [in Kazakh]
- 6 Mardanova S. Khusejn Dzhavidyn «Azer» poehmasynda lirik ridzhatlar [Lyric motives in the poem «Azer» Hussain Jawid], Baky universitesinin khabarlary. Khumanitar ehlmalar seriyasy [Bulletin of Baku University. Series of Humanities], 3, - p. 43-49 (2010). [in Azerbaijan]
- 7 Mukanov S. XX gasyrdagy kazakh adebiyeti.1-bolim (Ultshyldyk, bajshyldyk dauiri) [Kazakh literature in the beginning of the 20th century. Part 1 (Nationalism, Bourgeoisie)], Klassikalyk zertteuler: Kop tomdyk. - T.7 [Classic research: multi-volume] (Adabiet alemi, Almaty, 2002).
- 8 Akimova E. Khusejn Dzhavid lirikasynda dekadans [Decadence in the lyrics of Hussain Jawid]. 525-dzhi gazet. - 2013. - 13 aprel. №64. S.24.
- 9 Dulatuly M. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy. - T.1. [The collection of works in five volumes. Volume 1]. (Mektep, Almaty, 2002). [in Kazakh]
- 10 Pashazade I. Poeticheskie osobennosti russkikh perevodov proizvedenij Gusejn Dzhavida [Poetic features of Russian translations of Hussain Jawid's works] (Oguz Eli, Baku, 2011) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Амантай Шәріп - филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Астана, Қазақстан.

Amantai Sharip - Doctor of Philology, professor L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: Ілияс Рысбекұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 2 (123). - Астана: ЕҰУ. 197-б.
Шартты б.т. - 23.0 Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ.Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды